

डिजिटल सार्वजनिक पायाभूत सुविधा

राज्यसेवा व UPSC — विस्तृत तक्ता

घटक	पूर्ण नाव	संबंधित संस्था	सुरुवात / वर्ष	मुख्य कार्य	महत्त्वाचे मुद्दे
UPI	Unified Payments Interface	NPCI	2016	त्वरित डिजिटल पेमेंट	एकाच प्रणालीतून अनेक बँक खात्यांमधील व्यवहार
BHIM	Bharat Interface for Money	NPCI	2016	UPI आधारित डिजिटल पेमेंट	अॅपचे नाव डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या नावाशी संबंधित
Aadhaar	—	UIDAI	2009 मध्ये UIDAI; 2010 मध्ये पहिला Aadhaar क्रमांक	डिजिटल ओळख	12 अंकी विशिष्ट ओळख क्रमांक
DigiLocker	Digital Locker	MeitY	2015	डिजिटल कागदपत्रे साठवणे/प्राप्त करणे	कागदपत्रांच्या डिजिटल आवृत्तीसाठी सुरक्षित व्यासपीठ
NPCI	National Payments Corporation of India	RBI व भारतीय बँकिंग क्षेत्र	2008	किरकोळ डिजिटल पेमेंट पायाभूत सुविधा	UPI, BHIM, IMPS, RuPay इत्यादींशी संबंधित
UIDAI	Unique Identification Authority of India	भारत सरकार	2009	Aadhaar प्रणालीचे व्यवस्थापन	Aadhaar जारी करणारी वैधानिक प्राधिकरण संस्था
RuPay	—	NPCI	2012	देशांतर्गत कार्ड पेमेंट नेटवर्क	भारताचे कार्ड पेमेंट नेटवर्क
IMPS	Immediate Payment Service	NPCI	2010	त्वरित बँक हस्तांतरण	24x7 तत्काळ निधी हस्तांतरण
AePS	Aadhaar Enabled Payment System	NPCI	—	Aadhaar आधारित बँकिंग व्यवहार	Aadhaar प्रमाणीकरणावर आधारित
BBPS	Bharat Bill Payment System	NPCI	2016	विविध बिलांचे डिजिटल पेमेंट	एकात्मिक बिल पेमेंट प्रणाली
NETC	National Electronic Toll Collection	NPCI	—	FASTag आधारित टोल पेमेंट	महामार्गावरील इलेक्ट्रॉनिक टोल संकलन
FASTag	—	IHMCL/NHAI ecosystem	—	टोल नाक्यावर स्वयंचलित पेमेंट	RFID तंत्रज्ञानाचा वापर
UMANG	Unified Mobile Application for New-age Governance	MeitY / NeGD	2017	विविध सरकारी सेवा एका अॅपमधून	ई-गव्हर्नन्ससाठी महत्त्वाचे व्यासपीठ

परीक्षेसाठी अतिमहत्वाचे One-Liners

1. UPI चे पूर्ण नाव — Unified Payments Interface.
2. UPI विकसित करणारी संस्था — NPCI.
3. NPCI चे पूर्ण नाव — National Payments Corporation of India.
4. UPI ची सुरुवात — 2016.
5. BHIM चे पूर्ण नाव — Bharat Interface for Money.
6. BHIM अॅप — UPI वर आधारित आहे.
7. BHIM अॅप 2016 मध्ये सुरू करण्यात आले.
8. Aadhaar हा 12 अंकी विशिष्ट ओळख क्रमांक आहे.
9. Aadhaar प्रणालीचे व्यवस्थापन — UIDAI करते.
10. UIDAI चे पूर्ण नाव — Unique Identification Authority of India.
11. DigiLocker — डिजिटल कागदपत्रे साठवणे व उपलब्ध करून देण्यासाठीचे व्यासपीठ आहे.
12. DigiLocker हे MeitY अंतर्गत Digital India उपक्रमाशी संबंधित आहे.
13. DigiLocker ची सुरुवात — 2015.
14. RuPay — NPCI चे भारतीय कार्ड पेमेंट नेटवर्क आहे.
15. IMPS — Immediate Payment Service.
16. IMPS चे संचालन — NPCI.
17. AePS — Aadhaar Enabled Payment System.
18. BBPS — Bharat Bill Payment System.
19. UMANG — Unified Mobile Application for New-age Governance.
20. FASTag मध्ये RFID तंत्रज्ञानाचा वापर केला जातो.

📌 लक्षात ठेवण्याची सोपी युक्ती

पैसे	→ UPI → BHIM → NPCI
ओळख	→ Aadhaar → UIDAI
कागदपत्रे	→ DigiLocker → MeitY
कार्ड	→ RuPay → NPCI
तात्काळ बँक हस्तांतरण	→ IMPS → NPCI

अतिरिक्त One-Liners

UPI, BHIM, IMPS, RuPay, AePS, BBPS, NETC — हे सर्व NPCI शी संबंधित आहेत.

Aadhaar व UIDAI — ओळख; UPI व NPCI — पेमेंट; DigiLocker — कागदपत्रे (MeitY).

Aadhaar क्रमांक 12 अंकी; पहिला Aadhaar क्रमांक 2010 मध्ये जारी.

पहिला Aadhaar क्रमांक महाराष्ट्रातील टेंभली (जि. नंदुरबार) येथील रंजना सोनवणे यांना देण्यात आला.

UIDAI चे पहिले अध्यक्ष — नंदन नीलेकणी.

Aadhaar कायदा — 2016 (UIDAI ला वैधानिक दर्जा).

BHIM अॅपचे नाव डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या सन्मानार्थ.

NPCI ची स्थापना 2008; RuPay 2012; IMPS 2010; UPI/BBPS 2016.

DigiLocker (2015) → UMANG (2017) — दोन्ही MeitY अंतर्गत Digital India शी संबंधित.

स्मरणसूत्र: पैसे = NPCI, ओळख = UIDAI, कागदपत्रे = DigiLocker.